

Prostory setkávání v nových suburbiích v Česku

Rezidenční suburbanizace vytváří v posledních desetiletích nové formy sídel, která představují směsici venkovských a městských fyzických i sociálních prostředí. Suburbia bývají často kritizována za nedostatek městských prvků, zejména veřejných prostor. Nová suburbánní zástavba a obce, kde vzniká, však zřejmě netrpí nedostatkem prostorů pro setkávání. Pouze forma se přizpůsobuje specifickému složení, potřebám a očekáváním suburbánních rezidentů. Článek nabízí několik příkladů typických prvků veřejného prostoru v suburbiích, které byly získány opakovaným výzkumem v zázemí Prahy.

Předměstí (suburbium) je sídlo ležící na okraji města. Z pohledu sídelního geografa se jedná o přechodný typ sídla, kde se projevuje proces urbanizace, tedy přeměna venkovského prostředí na městské. Jde o transformační území, které prochází v některých případech intenzivní proměnou, jindy relativně pomalými a nenápadnými změnami. Předměstské obce jsou následkem suburbanizace stále více integrovanou součástí širších metropolitních regionů, jejichž vnitřní funkční struktura je do značné míry nerovnoměrná. Jednotlivé části metropolitního regionu – pracovní a obchodní centrum, výrobní, obslužné, rekreační a rezidenční části – plní často pouze některé funkce, za jinými je obyvatelstvo nuceno dojíždět. To platí do značné míry právě pro suburbia, která mají většinou dominantně rezidenční charakter a jsou tradičně kritizována za nedostatek dalších funkcí v území, jako například pracovních příležitostí, služeb nebo volnočasových aktivit.

Z výše uvedeného je zřejmé, že množství a podoba veřejných prostor v suburbii jsou na jedné straně ovlivňovány funkční diferenciací jednotlivých částí metropolitních regionů a na druhé straně právě určitou nedospělostí a nedokončeností suburbánních lokalit. Je tak nutné zohlednit jak geografickou perspektivu a hodnocení dílčích specializací

částí metropolitního regionu v kontextu celého území města, tak vývojový kontext „mladých“ sídel a měnící se potřeby specifických skupin rezidentů suburbií.

Některé funkce suburbánních veřejných prostor jsou v tomto ohledu bezesporu poddimenzované nebo přímo nedostatečné. V suburbii (na venkově) chybějí náměstí, ulice, obchody, veřejné parky a jiné druhy městského prostředí, na které byla řada obyvatel ze svého předchozího bydliště zvyklá. Na druhou stranu ne každé městské sousedství má takový typ veřejného prostranství, jako je náměstí nebo veřejný park. Podobně jako ve městě můžeme objevit i v suburbiích místa, která slouží pro společné setkávání různého druhu, oslavy svátků, sledování sportovního zápasu, místo promenády, společenských, sportovních a kulturních akcí. V suburbiích bychom rozhodně neměli hledat funkci veřejného prostoru v nějaké formě venkovské návsi. Typickými místy pro setkávání jsou jiné prostory a instituce – hospoda, sokolovna/hospodský sál, škola a školka, fotbalové hřiště, dětské hřiště, ale ve velké míře také soukromé zahrady.

Svoji úlohu mají zejména potřeby a očekávání obyvatel předměstských sídel. Sociální struktura je zde heterogenní. Ve zkratce se dá popsat přítomností mladých rodin s dětmi

přichozími z města a původními rezidenty se starší věkovou strukturou a nižším socioekonomickým statusem (Špačková, Ouředníček 2012). V realitě je však situace mnohem komplikovanější, čemuž odpovídají i relativně pestré nároky na veřejné prostory a místa setkávání. Významnou roli v preferencích suburbánního typu bydlení však mají pocit bezpečí, útěk před městskou anonymitou, cílená snaha o změnu životního stylu. Mnoho setkání se tak, zejména ve vznikajících suburbiích s malými dětmi, odehrává na soukromých zahradách, při návštěvách matek s kočárky, na dětském hřišti, ve školkách, v mateřských centrech a při akcích pro malé děti.

Na omezeném prostoru článku je možné postihnout jen některé aspekty veřejných prostorů v suburbiích. Další poznatky je možné objevit dnes již v desítkách textů věnovaných suburbanizaci. Z akademických prací je vhodné upozornit v souvislosti s tématem veřejných prostorů například na práce architekta Pavla Hniličky (2005, 2013) nebo na práce vzniklé v týmu Urbánní a regionální laboratoře PřF UK v Praze (Ouředníček a kol. 2008; Temelová 2008; Vyhánková 2012; Ouředníček, Špačková, Novák 2013). Řada studií a studentských prací je shromážděna na webu www.suburbanizace.cz.

V dalším textu čerpám hlavně ze dvou sekcí záznamového archu terénního šetření suburbánních sídel, který byl vyplněn studenty bakalářského stupně geografie v předmětu Metody v SG I metodou pozorování. Jedná se o sekci Veřejná prostranství a Prostorová segregace. Dotazníky byly vyplněny v roce 2004 a 2014 pro stejné rozsáhlý soubor 134 okrajových částí Prahy a vybraných obcí v okresech Praha-východ a Praha-západ. Obsáhlejší analýza s výsledky z roku 2004 je k dispozici na webu www.suburbanizace.cz (Ouředníček, Temelová 2009).

Prostorové oddělení lokalit nové zástavby

Sociální struktura původních obyvatel suburbánních obcí se dosti výrazně liší od složení nových obyvatel (Špačková, Ouředníček 2012). Zajímalo nás tedy, zda se tato sociální polarizace promítá také do fyzických znaků prostorové oddělenosti (separace). Grafy uložené v Materiálech na webu Geografických rozhledů nabízejí po-

Obr. 1: Cul-de-sac (slepá ulice sloužící ke zklidnění dopravy) zakončený kruhovým objezdem je typickým znakem mnoha suburbií ve světě. V Brně-Soběšicích slouží jako místo pro sousedské grilování. Foto: M. Ouředníček

VÝZKUM A VÝVOJ

rovnání znaků prostorového oddělování ve vybraných lokalitách nové výstavby v zájmu Prahy v letech 2004 a 2014. Společným znakem v obou letech je zhruba třetinový podíl obcí, u kterých nemůžeme zaznamenat žádné projevy prostorové separace. Za deset sledovaných let se zvýšil počet lokalit s označením klidné zóny, zdvojnásobil se také počet lokalit s vyšším stupněm oddělení (závorou nebo hlídací agenturou). Těchto „gated“ lokalit je však v pražských suburbálních obcích málo a uzavřené domovní bloky jsou spíše záležitostí městského prostředí.

Vybavenost veřejnými prostorami

Druhým tématem, které je možné dokumentovat na datech z pražských suburbií, je vybavenost nových lokalit veřejným osvětlením, lavičkami a dětskými hřišti (viz graf v Materiálech na webu GR). Tyto prvky jsou podle našich zkušeností zásadními atributy bezpečného a komfortního pobytu ve veřejném prostoru obce. Podporují mimo jiné funkci sociální kontroly. Všechny uvedené prvky zaznamenaly v suburbálních lokalitách v posledních deseti letech značný rozvoj. Největší podíl lokalit je vybaven osvětlením, trojnásobně se zvýšil počet dětských hřišť. Lavičky jsou i dnes jen ve třetině lokalit a najdeme je spíše v soukromých zahradách. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že umístění nového dětského hřiště nebo parčíku přímo do nové výstavby je mnohem méně přínosné pro vzájemné setkávání a poznávání než podobné hřiště ve staré zástavbě. Někdy jsou veřejné prostory uvnitř nové zástavby funkčně natolik specifické, že spíše brání jejich volnému využití (obr. 1).

Názvy ulic

Ve většině suburbálních lokalit, ve kterých výzkum probíhal, nemají ulice žádné názvy, což je dalším příkladem přechodnosti nebo nedospělosti suburbií, která jsou něčím mezi vesnicí a městem. Tam, kde vzniká ucelený soubor nových domů, se developeři snaží přilákat nové obyvatele jednak ná-

zvem nově rozvíjené lokality, jednak i pojmenováním jednotlivých ulic. V souboru námi šetřených 134 suburbálních lokalit má zhruba polovina pojmenované ulice. Podobně jako v minulosti při rozvoji zahradních měst se v názvech ulic často objevují jména květin. Nejvíce jsou však zastoupena jména stromů, které jsou dokonce někdy v ulicích i monotematicky vysázeny. V Dolních Chabrech pojmenovali ulice po tragicky zesnulých hokejistech (Josefa Vašíčka, Jana Marka a Karla Rachůnka), hned vedle v Březiněvsi mají zase docela nezvyklé ptačí ulice Pěnkaví, Vrabčí, Kosí nebo Skřivánčí.

Fotbalové hřiště

Čím je ve městě náměstí, tím je zejména v malých sídlech fotbalové hřiště. Je hlavním místem sportovních, společenských nebo kulturních akcí, místem organizovaných i spontánních pravidelných i občasných setkání. Pokud se podíváme do tabulek fotbalových soutěží za posledních deset let, největší posun ve výkonnosti vykazují právě mužstva z okolí Prahy. Stejně je to s nárůstem členské základny zejména v kategoriích dětí, kde se úspěšně mísí děti starousedlíků i nových obyvatel suburbií. Fotbalové hřiště je však zároveň prostorem her pro děti z místní školky, místem pálení čarodějnic, oslav Dne dětí, drakiády, halloweenských slavností nebo místem pro sraz při úklidu obce (obr. 2). Hřiště je mnohdy skutečným srdcem obce. Pokud porovnáme další tradiční místa na vesnici – kostel, náves a hospodu, je při současné specifické demografické a sociální struktuře suburbií jednoznačně nejčastějším místem setkání hřiště.

Závěr

Lokality nové suburbální výstavby představují dnes jedna z nejdynamičtějších území v českém sídelním systému. Vyznačují se především mladou věkovou strukturou obyvatelstva, která se podstatně liší od fyzického i sociálního prostředí původních částí obce. Řada aktivit, které jsou ve městě typické pro veřejný prostor, se v zástavbě

Obr. 2: Fotbalové hřiště patří k nejužívanějším veřejným prostorům na vesnici. Je i tradičním místem setkávání původních rezidentů a nových suburbanitů: příkladem může být pálení čarodějnic v obci Příšimasy. Foto: M. Ouředníček

rodinných domů odehrává spíše na soukromých zahradách. Podle našich dosavadních výzkumů dochází v „nedospělých“ suburbiích k postupnému sblížení starých a nových rezidentů. Významnou úlohu přitom na lokální úrovni sehrávají veřejné instituce, jako školka, škola nebo sportovní klub. Mezi místy setkávání hrají nejdůležitější roli dětská a fotbalová hřiště, která jsou nejtýpčtějším veřejným prostorem v menších suburbálních sídlech. Protože je sídelní síť organizována hierarchicky a jednotlivá sídla tvoří autonomní jednotky v denním systému aktivit, místem větších kulturních a společenských akcí je náměstí, škola nebo jiné veřejné prostory ve větším spádovém sídle.

Článek je výsledkem řešení projektu GAČR č. GA14-00393S „Dynamika sociálního prostředí a prostorová mobilita v metropolitních regionech České republiky“. Děkuji studentům bakalářského stupně v předmětu *Metody v SG I v letech 2004 a 2014 za pomoc při sběru dat.*

Martin Ouředníček,

Spaces of Encounter in New Suburbs in Czechia. This article discusses certain unique features of suburban public spaces as meeting places between original residents and new suburbanites. It focuses on select aspects including the physical separation of new suburban settlements, names of new streets and the availability of public spaces in suburban municipalities.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- HNILÍČKA, P. (2005): Sídelní kaše: Otázky k suburbální výstavbě rodinných domů. Era, Brno.
- HNILÍČKA, P. (2013): Veřejné prostranství v době rozmachu sídelní kaše. In: Ouředníček, M., Špačková, P., Novák, J. (eds.): Sub Urbs: krajina, sídla a lidé. Academia, Praha, s. 256–288.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. eds. (2013): Sub Urbs: krajina, sídla a lidé. Academia, Praha.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Fyzické prostředí v nových suburbálních lokalitách. Analýza na www.suburbanizace.cz. Publikováno 5. 3. 2009.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2012): Spinning the Web: New Social Contacts of Prague's Suburbanites. *Cities*, 29, 5, s. 341–345.
- TEMELOVÁ, J. (2008): Suburbanizace a fyzické prostředí. In: Ouředníček, M. a kol.: [Suburbanizace.cz](http://www.suburbanizace.cz). Praha, Univerzita Karlova v Praze, str. 26–37.

VYHNÁNKOVÁ, M. (2012): Veřejné prostory v nových rezidenčních lokalitách v Praze. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 250–267. Webový portál www.suburbanizace.cz.

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Ve větších skupinách diskutujte, jaké prostory a místa slouží ve vašem okolí k následujícím aktivitám: oslavy Dne dětí, pálení čarodějnic, veřejné sledování sportovního přenosu, koncert folkové nebo rockové skupiny. Jak se tato místa liší na vesnici, v suburbii a ve městě?
2. Vyberte ve svém okolí příměstské sídlo, vypravte se do staré a nové vystavěné části a s poznámkovým blokem zjišťujte: vybavenost obou částí lavičkami, dětským hřištěm, veřejným osvětlením. Změřte, kde jsou v průměru vyšší ploty a k jakému účelu se využívají zahrady. Výsledky prezentujte a porovnejte, pokuste se o stanovení dílčích závěrů.